

В.С. Джос

НОВИЙ ПЕТРОГЛІФ З КАМ'ЯНОЇ МОГИЛИ

Публікується нове зображення, виявлене на Кам'яній Могилі у 2009 р.

Ключові слова: Північно-Західне Приазов'я, Кам'яна Могила, петрогліф, олень.

Влітку 2009 р. на відомій пам'ятці Кам'яна Могила автор виявив раніше невідоме зображення. Воно вигравіруване на великій плиті пісковика завдовжки 6,1 м і завширшки 4,5 м, що знаходиться в середній частині південного схилу пагорба. Плита займає проміжне місце між «сценами» з петрогліфами 52—56 і 25—28. Її вдалося відкрити лише завдяки тому, що частина лишайникового покриву стерлась, і на оголеній ділянці проявилися петрогліфи.

Розміри зображення: довжина 0,25 м, висота 0,21 м. Воно являє собою зображення тварини (олень?) з міцною статурою, витягнутою вперед шиєю, невеликою мигдалеподібною головою та відкинутими на спину кутоподібними рогами. Ноги тварини спрямовані вперед, хвіст нахилений під кутом 45° до тулуба (рис. 1, 1). Відтак, тварина подана в динамічній позі, можливо в період весняного гону. Зображення виконане в контурному стилі, неглибокими широкими борозенками, продряпаними якимось знаряддям.

Розглядаючи щойно виявлений петрогліф, ми зіштовхнулися, насамперед, з відсутністю достатньо надійних критеріїв для більш-менш точного його датування. Отже, для вирішення цього питання, а також для встановлення семантики зображення порівнюємо його з іншими петрогліфами Кам'яної Могили.

За тематикою та особливостями виконання зображення оленя близьке до петрогліфів, що містяться на розташованих неподалік так зв. «кінських плитах» з петрогліфами 25—28. У правому куті плити 26 (рис. 1, 2) представлені численні реалістичні зображення коней, серед яких вирізняється фігура жеребця з витягнутою вперед шиєю та виділеним фалосом

(рис. 1, 2а). У центрі цієї ділянки плити — дві фігури оленів: одна з розлогими рогами (самець?), на якій нанесено невеликий солярний знак, друга — з кутоподібними рогами (самка?) (рис. 1, 2б). Нижче від цих фігур простежуються солярно-місячні знаки і три фігури тварин, серед яких привертає увагу трилінійний хрест і тварина масивних обрисів з пташиною головою, яку можна сприйняти за бика, а, можливо, коня (Михайлов 2005, с. 57, рис. 21, 1). На плиті 25 також є схоже за технікою виконання зображення лані, відтвореної в галопі (рис. 1, 3).

Стосовно зображень на «кінських плитах» О.М. Бадер висловив припущення, що вони належать до скіфського часу (Бадер 1947), натомість В.М. Даниленко поділив їх на дві хронологічні групи та датував першу добою бронзи/скіфо-сарматським часом, а другу відніс до пізнього неоліту (Даниленко 1952). Іншу точку зору висловив М.Я. Рудинський, який припускав, що плити із зображенням коней належать до доби пізньої бронзи (Рудинський 1955, с. 69).

Пізніше Б.Д. Михайлов підтримав думку В.М. Даниленка про наявність двох стилістично-хронологічних груп зображень (Михайлов 2005, с. 113): до першої належать лінійно-геометричні, які вчений датував епохою неоліту—єнеоліту; другу групу становлять реалістичні зображення коней, оленів, биків і колісниці. Для вирішення питання датування цієї групи Б.Д. Михайлов звернувся до Рігведи, що дало йому змогу висловити думку про належність згаданих образів до часів середньої, а, можливо, й пізньої бронзи (там само, с. 134—137).

Порівнюючи нововиявлене зображення з петрогліфами в місцезнаходженнях 25 і 26, можна виділити чимало спільних рис: однакове коло образів, та сама контурна техніка, виконана ши-

роками борозенками, помітна й стилістична подібність динамічних образів. Тож можна припустити, що зазначені петрогліфи виконані «одним почерком», що дає змогу зробити висновок про синхронне виконання цих зображень з якоюсь ритуальною метою. Цей висновок можна підкріпити й тим, що згадані петрогліфи знаходяться поряд. Цікавим фактом є й те, що витягнута шия та голова оленя (щойно виявлене зображення) нібито вказують напрямком на південь, де й розміщені «кінські плити» 26—28.

Виникає запитання, що спільного між образами коня та оленя? На нашу думку, тут маємо справу з синкретичним образом коня-оленя-птаха. Б.Д. Михайлов при дослідженні зображень на «кінських плитах» дійшов висновку, що коні з пташиною головою можуть свідчити про міфологічний характер образу коня, який склався в Північному Причорномор'ї з появою відгінного скотарства, тобто в ямно-катакомбний час (Михайлов 2005, с. 135), і проіснував до скіфо-сарматської доби.

Кінь відіграє важливу роль у багатьох міфологічних системах Євразії. В індоєвропейській міфології коню належить особливе місце, пов'язане з його роллю в господарстві та переселеннях давніх індоєвропейців. Загальним для індоєвропейських народів є образ бога-сонця на бойовій колісниці, запряженій кіньми (Мифы... 1982, с. 666).

Вважається, що виникнення культу коня сягає III тис. до н. е. Саме в цей час в ямних похованнях з'являються ритуальні поховання оленів (Щепинский 1959, с. 67—69). Оленя шанувало багато індоєвропейських народів, і він був семантичним еквівалентом коня. На Алтаї навіть у скіфську добу був розповсюджений обряд обрядження коня в маску з рогами оленя (Руденко 1960, с. 214, 219, табл. XXI, 1; XXII, 3, 4). Цей ритуал сягає часів існування індоіранської спільноти, оскільки в Рігведі розповідається, як кінь, якого ведуть на жертвоне заклання, чіпляється за дерева в лісі золотими оленьчими рогами. Тут слід згадати дуже цікаве зображення в печері Підкова (місцезнаходження 53). На думку Б.Д. Михайлова, воно передає образ коня в масці оленя, виконаний у стилі «скісного решітчастого квадрата» (Михайлов 2005, с. 74, 136, рис. 62, 1), — символу сонця, що явно свідчить про «космічний» характер тварини (Іванов 1923, с. 441—442). Нині ми маємо й інші приклади співвідношення коня з оленем. Приміром, у багатьох народів сходу — алтайців, тюрків, тунгусоманьчжурів — назва оленя походить від назви коня у індоєвропейців (Кузьміна 1977, с. 105).

Рис. 1. Петрогліфи Кам'яної Могили: 1 — нововиявлене зображення оленя?; 2 — петрогліфи правого кута плити 26 (а — жеребець, б — олені); 3 — зображення лані на плиті 25

У світлі наведених фактів ще раз нагадаємо про зображення на плиті 26, яке відтворює образ оленя з розлогими рогами, на які нанесений невеликий солярний знак. Розглядаючи нововиявлений петрогліф ми, найімовірніше, маємо справу з символом сонця, втіленим в образі оленя. Що ж стосується часу появи цього зображення, то, на наш погляд, воно з'явилося не раніше часів середньої бронзи, але не пізніше початку I тис. до н. е.

Відкриття нового петрогліфа дозволяє припустити ймовірність наявності й інших на зовнішній поверхні пісковикових брил, які приховуються під шаром лишайників.

- Бадер О.М.* Петрогліфи Кам'яної Могили // Палеоліт і неоліт України. — К., 1947. — С. 297—313.
- Даниленко В.М.* Приазовська експедиція 1947 р. // АП. — 1952. — **IV**. — С. 67—69.
- Іванов В.* Дионис и прадионисство. — Баку, 1923.
- Кузьмина Е.Е.* Конь в религии и искусстве саков и скифов // Скифы и сарматы. — К., 1977. — С. 96—118.
- Михайлов Б.Д.* Петрогліфи Кам'яної Могили. Семантика. Хронологія. Інтерпретація. — К., 2005.
- Мифы народов мира.* В 2-х томах. Энциклопедия. — М., 1982. — Т. 1.
- Руденко С.И.* Культура населения Горного Алтая в скифское время. — М.; Л., 1960.
- Рудинский М.Я.* К вопросу о наскальных изображениях Каменной Могилы // КСИА. — 1955. — **5**. — С. 64—70.
- Щепинский А.А.* Культ животных в погребениях эпохи бронзы в Крыму // КСИА. — 1960. — **9**. — С. 67—72.

Надійшла 24.02.2011

V.S. Dzhos

НОВЫЙ ПЕТРОГЛИФ С КАМЕННОЙ МОГИЛЫ

В 2009 г. на песчаниковой плите Каменной Могилы выявлено новое петроглифическое изображение оленя, выполненное в прочерченной технике. Его можно интерпретировать как символ солнца и датировать предварительно эпохой средней—поздней бронзы.

V.S. Dzhos

NEW PETROGLYPH FROM KAMYANA MOHYLA

In 2009, on the surface of a sandstone slab at Kamyana Mohyla a new petroglyphic image of a deer made in incised technique was discovered. It can be interpreted as a symbol of the sun and preliminary dated by the period of the Middle—Late Bronze Age.